

Мамбеталиев Ж.Т.

БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕПТЕРДИН КӨРКӨМ ӨНӨР САБАГЫНДАГЫ МАСЕЛЕЛЕРИ

Мамбеталиев Ж.Т.

ВОПРОСЫ НА УРОКЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ТВОРЧЕСТВО В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Биздин өлкөнүн саясий-экономикалык жактан өнүгүшү жана чыңдалышы азыркы мезгилдеги жаш муундарга татыктуу, сапатуу билим тарбия берүү менен тыгыз байланыштуу болуп эсептелет. Окутуунун мазмунун мезгилдин талабына ылайык өзгөртүү, сапатын жогорулатуу бүгүнкү күндүн кечиктирилгиз милдеттеринин бири десек болот.

Ушуга байланыштуу жалпы билим беруу системасында жаңылануу боюнча бир катар иш аракеттер жүргүзүлүшү зарыл.

Кыргызстандын жалпы билим берүүчү мектептеринде эгемендүүлүккө ээ болгонго чейинки мезгилдерде котормолуу окуу программалары жана окуу китептери пайдаланылып келген. Тагыраак айтканда кыргыз элинин географиялык жер жана жашоо шарты, социалдык-экономикалык өзгөчөлүктөрү окутуу процессинде эске алынбай келген. Ага карабастан азыркы мезгилде андан дагы алсыздуулукка дуушар болууда.

Эстетикалык билим берүүчү предметтердин мазмуну анын сапаты эмес санына дагы көңүл бурулбай калгандыгы жалпы билим берүүчү орто мектептердин окуу пландарында көрүнүп турат.

Адамзаттын аң-сезиминин өнүккөн коомунда жашап туруп, жаш өспүрүмдөрдүн эстетикалык билим алуусуна көңүлгө мамиле кылуу алардын табиятка болгон, табияттын жана тирүүлүктүн сулуулугуна болгон кызыгууларына кол шилтегендик болуп калат.

Башталгыч мектеп окуучуларына, ал эмес бала бакчалардын тарбиялануучуларына тамга таанытууда буюмдун же нерсенин сүрөтүн көрсөтүүнүн мааниси зор.

XX кылымдын 80-90-жылдарында пайда болгон “көркөм тарбия” же “өнөр аркылуу тарбия берүү” агымы өзүнүн башкы милдетин теорияны иштеп чыгуудан жана искусство тармагында көтөрмөлөө, ишмердүүлүгү аркылуу балдардын чыгармачыл күчтөрүн өнүктүрүүнү ишке ашыруудан көргөн.

“Жеке адам педагогикасынын” жактоочулары сыяктуу эле. Бул багыттын тарбиячылары окутуу процессиндеги балдардын активдүүлүгүн эмгек катары баалашкан.

Мындай активдүүлүктөн биринчи орунда алардын көз караштары боюнча эмоционалдык туюнтуу каражаттарын белгилешкен.

“Көркөм тарбиянын” “жеке адам педагогикасы” менен жакындыгыбаланын ургалдуу акыл жана эмоционалдык ишмердүүлүгүнүн зарылдыгынан таанылган искусство же көркөм тарбия бүткүл адеп-ахлактык калыптандыруунун башкы негизи болот

деп эсептешип, анын эстетикалык чөйрөдөгү ишмердүүлүгү бүткүл окуу-тарбия ишмердүүлүгүн кошо алганда окуучунун баардык сапаттарын тарбиялоого болот деп эсептелет.

Вальдорф мектептеринде (негиздөөчүсү В.Штейнер) катуу талаптын жана регламенттин болушуна жол берилген эмес, ошондуктан мектепте өзүн алып жүрүү жетишээрлик эркин түрдө болгон кисть жана боөктор менен болгон сабактар, сүрөт дептери, театрдык көрсөтүүлөр класстын жашоосун ар түрдүү жана кыймылдуу кылган. Балдардын мектепте окуган жылдарындагы мугалимдердин аларга жасаган эстетикалык камкор мамилелери алардын ар тараптан өнүгүшүнө көмөк берген.

Эстетикалык жактан терең тарбия алган адам, кылмыштуулукка барбай тургандыгы дагы белгилүү.

Алар табиятты өз менчигиндей кабыл алууга, сулуулукту баалай билүүгө жөндөмдүү болушат.

Убакыттын өтүшү менен жаш өспүрүмдөрдүн билим алууга болгон кызыгууларынын солгундап бараткандыгы айтпасак дагы белгилүү иш болуп калды. Анын башкы себептеринин бири башталгыч жана орто мектептерде эстетикалык сабактардын жеткиликтүү берилбей жаткандыгы менен байланышат.

Социалистик-утописттер Т.Мор, кийинчерээк Р.Оуэн, Сен-Симон, ж.б. эстетикалык тарбияны бүткүл коомдук милдет, инсанды жетилдирүүнүн, анын граждандык жана адеп-ахлак сапаттарын калыптандыруунун каражаты деп карашкан.

К.Д. Ушинский өзүнүн балдарга көркөм өнөрдөн билим берүү жана эстетикалык тарбия берүү принциптерин иштеп чыгып, көркөм өнөрдү кеңири пайланууга үндөгөн, анткени сулуулукка чындап рахаттануунун өзү эле адептүүлүк сезимин ойготот.

Мектеп системасындагы бардык предметтик сабактарды окутуу эстетикалык тарбия аркылуу, тагыраак айтканда сүрөт иллюстрациялар аркылуу ишке ашырылат. Көркөм өнөр, сүрөт искусствосу сабактарын мектепте окутуу бардык предметтер сыяктуу эле атайын адабияттар жана окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүнө ылайыкталган окуу программасы талап кылынат.

Башталгыч мектептердин мугалимдеринин суроо-талаптарынын көбөйүүсүнө байланыштуу, окуу китептеринин жоктугу, атайын адистердин жетишсиздиги, талапка ылайык окуу программасынын мугалимдердин колунда жоктугу бул курсту башталгыч класстарда окутуунун зарылдыгын

далилдеди жана жаңы окуу программасын түзүүгө тийиштүү болууда.

Башталгыч класстардын көркөм өнөр сабактарын өтүүдө окуу-тарбиялык тапшырмаларын аткаруу үчүн мектеп программасына ылайык сабактын негизги деп эсептелген, төрт түрү берилет, алар төмөнкүлөр:

1) Өзүнөн карап сүрөт тартуу.

2) Темага карата сүрөт тартуу.

3) Декоративдик сүрөт тартуу.

4) Көркөм өнөр искусствосу жөнүндө аңгеме.

Башталгыч мектептердин программасына ылайык, жыл мезгилдерин эске алуу менен бир окуу жылына карата сааттардын санын төмөнкү таблицадагыдай бөлүштүрүп алууга болот.

№	Сабактын негизги түрлөрү	Класстар боюнча сааттардын саны			
		1-кл	2-кл	3-кл	4-кл
1	Өзүнөн карап сүрөт тартуу	9	11	14	17
2	Темага карата сүрөт тартуу.	15	14	10	8
3	Декоративдик сүрөт тартуу.	10	9	6	5
4	Көркөм өнөр искусствосу жөнүндө аңгеме.	-	-	4	4
	Жалпы сааты	34	34	34	34

Таблицада көрсөтүлгөндөй класс жогорулаган сайын өзүнөн карап сүрөт тартууга окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө жараша сааттардын саны көбөйөт, анткени окуучу буюмдун өзүнөн карап, анын формасын, түсүн болжолдуу эмес, реалдуу чындыкты сүрөттөөгө жетишүүсү керек. Өзүнөн карап сүрөт тартууда экиден кем эмес эң жөнөкөй окуучунун күнүмдүк турмушунда колдонулуп жүргөн буюмдардан натюрморт постановкасын түзүп берүү талапка жооп берет.

Эске ала турган нерсе айнектен жана сырты лакталган буюмдар окуучулар үчүн татаалдыкты жаратат, ошондой эле буюмду контурдук сүрөтүнөн качуу максатында постановкадан сырткары доскага сүрөт тартуунун эрежелерин түшүндүрүп берүү жана көрсөтмө куралдарын пайдалануу окуучулардын кабыл алуу сезимдерин ойготот.

Темага карата сүрөт тартуу биринчи класстарда көп саат берилип, класс жогорулаганда кайра азаят, анткени алар өзүнөн карап сүрөт тартканга караганда тематикалык же фантастикалык (чындыкка окшобогон) көрүнүштөрдү сүрөттөөгө жөндөмдүү болушат. Ошого байланыштуу сабактын темасы дагы эң жөнөкөй жана кызыктуу болгону эффективдүү болуп эсептелет.

Декоративдик сүрөт тартуу дагы биринчи класстарда он сааттан кем эмес берилип, класс

жогорулаганда окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө жараша азая баштайт, анткени сабактын бул түрүндө аталышы айтып тургандай декоративдик (кооздук жана кооздоо) деген түшүнүктү берет.

Сабактын бул түрүндө улуттук буюмдардын көркөмдөлүшүн, кооздугун, буюмдардын бетине түшүрүлгөн ар кыл оюм-чийимдерди эске алып өтүүгө болот. Көрсөтмө курал катары эң жөнөкөй оюмдар түшүрүлгөн карточкаларды ар бир окуучуга таратып берүү жеңилдетүү шартын тзөт.

Көркөм сүрөт искусствосу жөнүндө аңгеме таблицада көрсөтүлгөндөй биринчи, экинчи класстарда саат берилген эмес, анткени бул жаш курагында искусство жөнүндөгү аңгемелер алар үчүн тиши чыга элек баланы чайнап же дегенге барабар болуп калат. Сабактын бул түрүндө үчүнчү класстан башталып, сүрөт искусствосунун жанрлары, искусствонун жашыруун сырлары, сүрөт чыгармалары жана чыгармачыл адамдардын эмгектери, сүрөт музейлери жөнүндө аңгемелерди айтып берүү алардын көркөм өнөргө болгон шыктанууларын өстүрөт.

Бул сабактын түрлөрү окуу процессинде тыгыз байланышта болуп, бирин-бири толуктап, башка предметтик сабактарды өздөштүрүүдө дагы элестүү кабыл алууга чоң таасир берээрине шек жок.